

РЕЦЕНЗІЯ

**на дисертаційну роботу Куценка Артемія Сергійовича
на тему «Науково-методичні засади забезпечення
конкурентоспроможності будівельних підприємств в умовах відбудови
економіки України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»**

1. Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами та темами

Актуальність дисертаційного дослідження Куценка Артемія Сергійовича зумовлена необхідністю наукового переосмислення механізмів забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств в умовах воєнної економіки та масштабної відбудови України. Будівельна галузь одночасно зазнала значних втрат виробничого, кадрового й логістичного потенціалу та набула стратегічного значення як базовий сектор відновлення житлової, транспортної, енергетичної, соціальної і виробничої інфраструктури. За таких умов конкурентоспроможність підрядного підприємства визначається вже не лише здатністю запропонувати прийнятну ціну, а комплексом характеристик, що охоплюють фінансову стійкість, дотримання строків, технологічну спроможність, кадрове забезпечення, якість виконання робіт, репутацію, адаптивність та здатність працювати в умовах підвищених ризиків.

Особливого значення досліджувана проблема набуває через трансформацію джерел фінансування будівництва та структури попиту. Зростає роль публічних закупівель, державних і муніципальних програм, міжнародної фінансової підтримки та проєктів відновлення критичної інфраструктури. Одночасно підвищуються вимоги до прозорості діяльності підрядників, договірної дисципліни, якості, безпеки, дотримання міжнародних стандартів та цифрового супроводу проєктів. Це змінює сам зміст конкурентної боротьби і потребує переходу від фрагментарного оцінювання окремих показників до системного управління конкурентними позиціями підприємства.

Наукова проблема актуалізується також нестабільністю вартості ресурсів, дефіцитом кваліфікованих кадрів, порушенням ланцюгів постачання, територіальною асиметрією попиту, високими безпековими ризиками та потребою швидкої адаптації до нових технічних і регуляторних вимог. У таких умовах формування науково обґрунтованої системи діагностики конкурентоспроможності, встановлення вагомості її складових та вибір диференційованих стратегій залежно від стану підприємства і типу ринкового середовища мають безпосереднє теоретичне й практичне значення.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до наукової тематики Київського національного університету будівництва і архітектури. Дослідження пов'язане з науково-дослідними роботами «Проблеми генезису економіки інтелектуально-інноваційного капіталу» (№ держреєстрації 0120U000356) та «Сучасні парадигми та креативні технології формування стратегій учасників проєктів і програм в будівництві» (№ держреєстрації 0123U103887). Зміст дисертації відповідає проблематиці економіки будівництва, стратегічного управління та розвитку підприємств у трансформаційному середовищі.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи

Обґрунтованість одержаних результатів забезпечується узгодженістю мети, завдань, об'єкта, предмета та загальної логіки дослідження. Мета роботи спрямована на теоретичне обґрунтування та методичне удосконалення механізму, моделей й індикаторів формування конкурентоспроможності будівельних підприємств у воєнних і поствоєнних умовах. Поставлені завдання послідовно охоплюють уточнення теоретичних положень, аналіз сучасного стану галузі, розроблення методичного підходу до комплексного оцінювання, формування організаційно-економічного механізму та практичних рекомендацій щодо зміцнення конкурентних позицій підприємств.

Методологічний апарат роботи є достатньо різноманітним і відповідає складності предмета дослідження. Автором використано теоретичне узагальнення, аналіз і синтез, порівняльний та економіко-статистичний аналіз,

експертне оцінювання й анкетування, метод аналізу ієрархій, структурно-логічний аналіз, елементи економіко-математичного моделювання та теорії нечітких множин, а також графо-аналітичні методи. Важливо, що кількісні та якісні методи пов'язані з конкретними етапами дослідження: від визначення факторів конкурентоспроможності до формування ваг, інтегрального індексу та стратегічної інтерпретації результатів.

Теоретичні положення першого розділу спираються на опрацювання вітчизняних і зарубіжних наукових джерел та охоплюють еволюцію поглядів на конкуренцію і конкурентоспроможність, галузеву специфіку будівельних підприємств, методичні підходи до оцінювання та нормативно-інституційні умови функціонування ринку. Автор уточнює зміст конкурентоспроможності будівельного підприємства через поєднання внутрішніх переваг, адаптивності та ринкового середовища, що створює теоретичну основу для подальшого формування системи показників і механізму управління.

Аналітичний і методичний блок другого розділу базується на аналізі трансформацій будівельного ринку та сфери публічних закупівель, а також на побудові комплексної системи оцінювання конкурентоспроможності. До інтегральної моделі включено фінансово-економічні, організаційно-технологічні, ринкові та кадрові фактори. Показники нормалізуються з урахуванням їх стимулюючого або дестимулюючого характеру, вагові коефіцієнти визначаються методом парних порівнянь, а узгодженість експертних суджень перевіряється відповідно до процедури АНР. Така побудова дозволяє перейти від набору різномірних параметрів до формалізованого інтегрального показника та ранжування факторів за значущістю.

Методико-прикладні положення третього розділу логічно продовжують результати оцінювання. Запропонований механізм поєднує економічний, організаційно-технологічний, кадровий і ринковий блоки, передбачає адаптацію стратегій до різних типів ринкових структур та доповнюється інструментами управління ресурсами, цифровізації, партнерства, фінансування і контролю. Важливим є намагання автора пов'язати діагностику конкурентоспроможності не лише з констатацією рівня, а з вибором управлінської реакції та стратегічних

пріоритетів.

Загальні висновки відповідають поставленим завданням, узагальнюють теоретичні, аналітичні та прикладні результати і в цілому не виходять за межі змісту дисертації. Сукупність застосованих методів, інформаційної бази, розрахункових процедур і логічно пов'язаних етапів дослідження дає підстави вважати основні наукові положення та рекомендації достатньо обґрунтованими.

3. Оцінка змісту, структури, рівня завершеності та оформлення дисертаційної роботи

Структура дисертації визначена метою та послідовністю розв'язання поставлених завдань. Робота містить анотації українською та англійською мовами, список опублікованих праць, вступ, три розділи, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг дисертації становить 237 сторінок, у тому числі 168 сторінок основного тексту; список використаних джерел містить 198 найменувань, додатки займають 22 сторінки. Така побудова в цілому відповідає логіці кваліфікаційного дослідження за спеціальністю 051 «Економіка».

У першому розділі розкрито теоретичні передумови забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств. Проаналізовано еволюцію економічних підходів до трактування конкурентоспроможності, визначено її галузеві особливості, систематизовано фактори на рівні продукції, підприємства, галузі та національної економіки, розглянуто методичні аспекти оцінювання та законодавчо-нормативне регулювання конкурентних відносин у будівництві. Позитивним є прагнення автора пов'язати класичні положення теорії конкуренції із сучасними вимогами цифровізації, інноваційності, сталого розвитку та адаптивності.

Другий розділ формує методичний базис комплексного оцінювання конкурентоспроможності будівельних підприємств. Значну увагу приділено трансформаціям конкурентного середовища та публічних закупівель у воєнний період. Розроблено послідовність оцінювання, що включає збір і нормалізацію даних, визначення ваг, розрахунок інтегрального індексу та інтерпретацію

результатів. Ієрархічна модель охоплює чотири групи факторів і шістнадцять часткових показників; для визначення локальних і глобальних ваг застосовано метод аналізу ієрархій, а для інтерпретації інтегрального результату — нечіткі функції належності за рівнями «низький», «достатній», «високий».

У третьому розділі сформовано механізм забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств. Автор визначає його цілі, завдання, блоки та інструменти, обґрунтовує адаптивні заходи залежно від типу ринку, формує матрицю стратегій з урахуванням рівня конкурентоспроможності підприємства, а також розглядає організаційні й фінансові інструменти реалізації стратегічних рішень. Окрему увагу приділено схемам фінансування будівництва, їх перевагам, обмеженням та впливу на фінансову стійкість і здатність підприємств безперервно виконувати роботи.

Зміст розділів взаємопов'язаний: теоретичні положення формують понятійний та факторний базис; результати аналізу середовища обґрунтовують потребу в адаптивному управлінні; методика оцінювання створює інформаційну основу для вибору стратегій; механізм переводить результати діагностики у площину управлінських рішень. Таблиці, схеми, матриці й розрахункові матеріали переважно виконують аналітичну функцію та доповнюють основний текст. Дисертація має ознаки завершеної кваліфікаційної наукової праці.

4. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Сформульовані здобувачем положення наукової новизни відповідають меті, завданням і фактичному змісту дисертаційної роботи. Наукова новизна має системний характер і полягає у розвитку теоретико-методичних положень та формуванні прикладного інструментарію забезпечення конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств в умовах високої невизначеності, воєнних ризиків і структурної трансформації ринку.

До результатів, які удосконалено, належить механізм формування конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, концептуалізований як багаторівнева інтегративна система організаційно-технологічної, кадрової, ринкової та фінансово-економічної підсистем. Його

особливістю є поєднання стратегічного управління, адаптивних моделей ресурсного забезпечення, гнучких фінансових інструментів та ієрархічно структурованої системи індикаторів із урахуванням екзогенних дестабілізуючих чинників.

Удосконалено також теоретичні підходи до визначення сутності категорії «конкурентоспроможність будівельного підприємства». Автор розглядає її як динамічну інтегральну характеристику, що формується у взаємодії фінансово-економічних, організаційно-технологічних, кадрових, інституційних та ринкових факторів і визначає здатність підприємства ефективно функціонувати, адаптуватися до структурних змін, формувати та реалізовувати конкурентні переваги на різних стадіях створення цінності.

Вагомим методичним результатом є науково-методичний підхід до комплексного оцінювання конкурентоспроможності на основі ієрархічної декомпозиції системи факторів, нормалізації різнорідних показників, застосування парних порівнянь і визначення локальних та глобальних ваг. Такий підхід дозволяє інтегрувати стимулюючі та дестимулюючі показники у єдину модель і формувати узагальнюючий індекс, придатний для діагностики сильних і слабких сторін підприємства.

Подальшого розвитку набули теоретико-методичні засади формування стратегічних пріоритетів залежно від типу ринкової структури та рівня конкурентоспроможності підприємства. Запропоновано диференційований набір стратегій і інструментів для монопольного, олігополістичного, монополістично конкурентного, висококонкурентного та міжнародного середовища, що розширює можливості адаптивного стратегічного управління підрядними підприємствами.

Подальшого розвитку набув також інструментарій стратегічного моніторингу конкурентних позицій та багаторівневої діагностики конкурентоспроможності з урахуванням інституційного середовища, умов публічних закупівель і регуляторних вимог. Сукупність цих результатів розширює методичний інструментарій економіки будівельного підприємства та створює основу для системного поєднання оцінювання, стратегічного вибору і

механізмів реалізації конкурентних переваг.

5. Дотримання принципів академічної доброчесності

Дисертаційна робота оформлена як самостійне наукове дослідження. Теоретичні положення, статистичні матеріали, нормативно-правові акти, методичні підходи та запозичені положення супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Авторські визначення, таблиці, схеми, моделі, результати експертного оцінювання та узагальнення змістовно пов'язані з метою і завданнями дослідження та відокремлені від використаних наукових джерел.

За результатами опрацювання поданого тексту дисертації не встановлено ознак некоректного використання наукових ідей, результатів або текстів інших авторів. У списку публікацій здобувача за темою дисертації (с.20-22) для праць, виконаних у співавторстві, окремо зазначено особистий внесок здобувача, що дає змогу ідентифікувати результати, отримані ним особисто та використані у дисертаційному дослідженні. Дисертаційна робота пройшла перевірку на академічну доброчесність із використанням програмного забезпечення StrikePlagiarism. За результатами перевірки встановлено високий рівень оригінальності тексту та відсутність ознак академічного плагіату. Виявлені текстові збіги мають коректний характер і пов'язані переважно з використанням загальноновживаної наукової термінології, положень нормативно-правових документів та належним чином оформлених цитувань.

6. Практичне значення одержаних результатів

Практична цінність дисертації полягає у можливості використання розробленого методичного підходу для комплексної діагностики конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств, визначення сильних і слабких сторін, порівняння конкурентних позицій та формування стратегічних пріоритетів. Інтегральний показник може бути використаний у внутрішньому економічному аналізі, управлінській звітності та системі моніторингу для регулярного відстеження зміни ключових факторів конкурентоспроможності.

Запропонований організаційно-економічний механізм має прикладну спрямованість завдяки поєднанню діагностики з набором конкретних інструментів - управління строками, ресурсної оптимізації, цифровізації, систем управління якістю, партнерств, гнучкого фінансування та адаптації стратегії до характеристик ринку. Це дозволяє використовувати результати дослідження не як статичну оцінку, а як основу для формування управлінських рішень у середньо- і довгостроковій перспективі.

Практична реалізація результатів дослідження підтверджується їх використанням у діяльності ТОВ «Реґіон-Агробуд» та ТОВ «ДВ-Констракшн». Окремі положення впроваджено також у навчальний процес Київського національного університету будівництва і архітектури. Це підтверджує прикладну спрямованість роботи та можливість адаптації запропонованих підходів як до управлінської практики будівельних підприємств, так і до підготовки фахівців економічного профілю.

7. Повнота викладення результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Куценка А.С. отримали належне висвітлення у наукових публікаціях і пройшли апробацію на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях упродовж 2023–2026 рр. За темою дисертації здобувачем оприлюднено 13 наукових праць, з яких 5 статей опубліковано у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України.

Тематика публікацій безпосередньо пов'язана з предметом дисертаційного дослідження та охоплює сутність і фактори конкурентоспроможності будівельних підприємств, проблеми функціонування будівельного ринку в умовах війни та відбудови, методичні підходи до оцінювання конкурентних позицій, публічні закупівлі, інноваційні та стратегічні аспекти розвитку, а також практичні напрями підвищення конкурентоспроможності підрядних організацій.

Апробація результатів на науково-практичних конференціях забезпечила їх представлення у професійному середовищі. Кількість і тематична

спрямованість публікацій у цілому свідчать про достатній рівень оприлюднення основних наукових положень, висновків і результатів дисертаційної роботи.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

В цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Куценка Артемія Сергійовича, варто акцентувати увагу на окремих аспектах, які, на думку рецензента, потребують подальшого уточнення, теоретичного розширення або методологічного доопрацювання:

1. У підрозділі 1.1 дисертант формує авторське трактування конкурентоспроможності будівельного підприємства та пов'язує її з конкурентними перевагами, адаптивністю, ринковою позицією і ресурсним потенціалом (с. 41–54). Водночас межі між категоріями «конкурентоспроможність підприємства», «конкурентний потенціал», «конкурентна перевага», «конкурентна позиція» та «стратегічна конкурентоспроможність» розмежовано не повною мірою. Дискусійним залишається питання, які з цих характеристик є передумовами, які - складовими, а які - результатом функціонування системи забезпечення конкурентоспроможності. На нашу думку, робота виграла б від більш чіткого представлення причинно-наслідкових зв'язків між зазначеними категоріями та їх місця в авторському механізмі.

2. У підрозділі 2.3 сформовано систему з чотирьох груп показників конкурентоспроможності: фінансово-економічних, організаційно-технологічних, ринкових і кадрових. На нашу думку, доцільно було б дещо детальніше обґрунтувати вибір саме цих індикаторів з позицій специфіки діяльності підрядних будівельних підприємств в умовах відбудови.

3. Для інтерпретації інтегрального показника конкурентоспроможності автором запропоновано нечітку шкалу «низький – достатній – високий» рівень (с.137–138). Робота виграла б від коротшого пояснення економічного змісту переходу підприємства з одного рівня конкурентоспроможності до іншого.

4. За результатами розрахунків найбільшу глобальну вагу отримали показники дотримання графіка будівництва, витрат на оплату праці у структурі

собівартості, результативності участі у тендерах та рентабельності власного капіталу (с. 141–143). Доцільним було б доповнити їх інтерпретацію поясненням того, наскільки така пріоритетність може змінюватися залежно від масштабу та спеціалізації будівельного підприємства.

5. У підрозділі 3.2 запропоновано диференціацію стратегій забезпечення конкурентоспроможності залежно від типу ринку та рівня конкурентоспроможності підприємства (с. 167–175). Для посилення прикладного характеру розробки доцільно було б навести один-два конкретні приклади вибору відповідної стратегії для підрядного будівельного підприємства.

6. У підрозділі 3.3 систематизовано основні схеми фінансування будівництва та визначено їх вплив на конкурентоспроможність підрядних підприємств (с. 185–190). Водночас доцільним було б доповнити запропонований підхід критеріями вибору оптимальної схеми фінансування з урахуванням вартості залученого капіталу, ліквідності, боргового навантаження та ризику касових розривів, що посилило б методичну обґрунтованість практичних рекомендацій.

Разом з тим, зазначені недоліки і наведені зауваження в основному вказують на дискусійні та методично уточнювальні аспекти, мають рекомендаційний характер, не є суттєвими і не заперечують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи Куценка А. С.

9. Загальний висновок рецензента щодо відповідності роботи кваліфікаційним вимогам ступеня доктора філософії

Дисертаційна робота Куценка Артемія Сергійовича на тему «Науково-методичні засади забезпечення конкурентоспроможності будівельних підприємств в умовах відбудови економіки України», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій розвинуто теоретико-методичні положення та запропоновано науково-практичний інструментарій оцінювання і забезпечення

конкурентоспроможності підрядних будівельних підприємств. Структура та зміст роботи розкривають заявлену тему, одержані результати мають наукову новизну і практичне значення та відповідають предметному полю спеціальності 051 «Економіка».

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), а її автор - Куценко Артемій Сергійович - заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

РЕЦЕНЗЕНТ

д.е.н., професор, професор кафедри
економічної теорії, обліку та оподаткування
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Любов ЗГАЛАТ-ЛОЗИНСЬКА

Підпис д.е.н., проф. Згалат-Лозинської Любові Олександрівни засвідчую

Вчений секретар Вченої ради
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Микола КЛИМЕНКО